

Анастасия ПЕТРОВА

**Великотърновски университет „Св. св. Кирил и Методий“,
България**

**ПЕРИКЛЕ ПАПАХАДЖИ И ВЪПРОСЪТ
ЗА БАЛКАНСКАТА ЛИНГВОКУЛТУРНА СИМБИОЗА**

Anastasia PETROVA

St Cyril and St Methodius University of Veliko Tarnovo, Bulgaria

**PERICLE PAPAHAGI AND THE QUESTION
OF BALKAN LINGUO-CULTURAL SYMBIOSIS**

The article examines Papahagi's contribution to the study of Balkan languages. His work *Parallele Ausdrücke und Redensarten im Rumänischen, Albanesischen, Neugriechischen und Bulgarischen* (1908) provides valuable information about the lexical corpora of the Balkan languages and draws attention to the unique spiritual closeness between the peoples who have inhabited our lands for centuries. The linguistic material in the work evokes an association with a number of discussion issues in contemporary Balkan linguistics.

Keywords: Pericle Papahagi; calque; Balkan phraseology; isosemia.

В основата на съвременните изследвания в балканския лингвокултурен ареал лежат много усилия на привлечени от културната и езикова пъстрота на Балканите личности, сред които е и Перикле Папахаджи (Pericle Papahagi). Животът му, започнал в арумънското село Авдела, е свързан с различни краища на Балканския полуостров¹. С дълбока отдаденост той изучава историята, етнографията и фолклора на арумъните и мегленорумъните, събира и публикува богат фолклорен материал от почти всички региони, обитавани от арумъни, проучва балканската топонимия.

През 1908 г. научната общност в Германия посреща неговия труд „*Parallele Ausdrücke und Redensarten im Rumänischen, Albanesischen, Neugriechischen und Bulgarischen*“, ярко прозрение за уникалното духовно взаимопроникване между народите, обитавали нашите земи от векове, и неговото отражение в лексиката и фразеологията на балканските езици. В този подготвителен за балканското езикознание период все още липсват методично проведени обобщаващи изследвания върху сходствата в лексикалния фонд на езиците. Зара-

¹ През 1891 г. Папахаджи завършва Румънския лицей в Битоля и в периода 1895 – 1898 г. се отдава на преподавателска дейност. Продължава обучението си в Букурещ и в Лайпцигския университет, където защитава докторат по филология. Преподава в Солун и Гюргево, а след това в гимназията в Силистра, на която е директор. Публикува *Gramatica aromână sau macedoromână* на Михаил Бояджи и *Studii istorice asupra Peninsulei Balcanice* на Йоан Караджани.

ди действащата като аксиома теза за основната роля на морфосинтаксиса при формиране на балканската езикова общност този езиков пласт задълго остава периферно изследователско поле (вж. Sandfeld 1930; Kopitar 1945: 227–272; Birnbaum 1965: 12–63 и др). Ето защо малката сбирка от широко употребими устойчиви фрази от живата реч е несъмнено лингвистично богатство, което подхранва усещането за дълбока близост в мисленето, езика и поведението на етнокултурните общности, обитавали Балканите от векове.

Добре структурираният труд съдържа 451 единици с близко или тъждествено значение от българския, албанския, румънския и новогръцкия език. В уводната част е споделена голямата цел на автора – чрез събрания езиков материал да открие спецификата на румънските (дакорумънски и арумънски) диалекти на Балканския полуостров и с това да обори извода на субстратната теория, че всичко, което е общо между румънския и албанския език и не може да се обясни с латински и славянски източник, произхожда от речта на автохтонното илирийско или тракийско население. П. Папахаджи отстоява с твърда убеденост тезата, че не всички сходства между езиците в ареала имат в основата си генетичното родство. Много от емблематичните за разговорната и диалектна реч елементи са дълбока следа от продължителния масов битов билингвизъм, характерен за тази част на Европа. Папахаджи осъзнава, че само с дълбоко проникване в същността на многостранните и продължителни исторически, културни, икономически връзки между народите може да се установи кой от общите езикови детайли е съхранен от праезика и кои особености се дължат на контактите в балканска среда (Papahagi 1908: 115).

Изданието привлича научното внимание към възможно най-значимите съответствия в лексикалния фонд на четирите езика. От състава на сбирката съзнателно са изключени единици, установени и в други езици извън ареала. Важно е да се отбележи факта, че по това време отсъства достатъчно информация за ареалното разпространение на регистрираните лексеми и изрази, заради което тази задача е трудно осъществима. Суровата критика от страна на Ал. Филипиде във *Viața Românească* (1909) идва именно заради факта, че 85 от успоредиците се оказват познати и в други небалкански езици. Този факт обаче, претеглен от дистанцията на времето, не намалява стойността на събирателския труд и систематизаторските усилия на П. Папахаджи.

Моделът за представяне на установените балкански успоредици се състои в организиране на материала около 233 ключови понятия. Паралелите представляват думи с еднотипна преносна употреба или словосъчетания с различна степен на фразеологизация (колокации, идиоми, паремии, формули и др.). Трудът е първият проникновен поглед върху тайните и скрития потенциал на образните средства, голяма част от които могат да бъдат квалифицирани като примери за езиковото явление *междуетезикова изосемия*², включващо еднакви или успоредни явления в семантичната структура на единици от ле-

² Понятието междуетезиковата изосемия е въведено от С. Семчински (Семчинский 1976, 36–42). С него се назовават калки, нови думи, заимствали начина на образуване

ксикалното равнище. Най-често това са лексикални и фразеологични единици, клиширани изрази (поздрави, благопожелания, клетви и под.) и др., чийто план на изразяване има собствен материален облик във всеки отделен език, но се отличават с паралелност или тъждество в семантиката. За повечето от тях може да се допусне, че са възникнали в резултат на семантична интерференция между балканските езици като калки с паралелен морфологичен строеж или като семантични заемки, без да се изключва протичане на независима асоциация с еднакъв резултат във всеки отделен език. Интересното езиково явление, много показателно за дълбочината на езиковото взаимодействие в региона, е коментирано от Кр. Сандфелд в първия обобщаващ труд по балканско езикознание (Sandfeld 1930: 33–40, 72–75, но вж. и Sandfeld Jensen 1912: 167). На основата на богат материал от индоевропейски, угро-фински и балкански езици авторът откроява езикови калки или заемки чрез превод като резултат от три типа процеси: семантично заемане, образуване на нови думи, превод на фразеологични обрати и изрази.

И така, в сборката на Папахаджи са намерили място много думи или стандартни фрази от ежедневието, които в условията на масов битов билингвизъм са циркулирали свободно в пространството. От единици на един език те постепенно са станали всеобщо притежание, защото са осигурявали лекота в общуването в дюкяните и занаятчийниците, кафенетата, механите и гостоприемниците, безистените, пазарите и тържищата, панаирите, градските бани, административните сгради, пристанищата и т.н. (вж. повече у Николова 2006: 15; Вайганд 2008). „Свалената“ езикова бариера постепенно води до притъпяване на големите различия между отделните говори и улеснява формирането на сходни типове реч в сходни социокултурни контексти. Като основна техника на заемане от друга езикова система и механизъм, „подхранващ“ процеса на балканизация³, калкирането достига особено големи размери. В резултат от него или на основата на независима асоциация езиците в БЕС се сдобиват с богат набор от изосемни конструкции като формули от речевия етикет, благопожелания, клетви и др., които свидетелстват за „нивелиране“ на духовните устои на контактуващите народи (вярвания, ценностна система, модели на общуване, обредност и под.), срв.:

Dr. *In ceas bun!*; Ar. *Oară bună!*; Alb. *Orë e mbare!*; Ngr. *Ἐρα καλή!*; Bld. *На добър час!*

Dr. *Bun întâlniș!*; Ar. *Andamuse bună!*; Ngr. *Καλὴν ἀντάμωσι!*; Bld. *Добра среща!*

на дума от чужд език, и семантични заемки, при които смисълът на една дума се разширява под влияние на значенията на съответстващата дума от друг език.

³ За калкирането в балканския езиков ареал вж. още Јашар-Настева 1962–1963. За силата на този езиков механизъм, но в славянската фразеология, както и за създаването чрез него на споделено европейско фразеологично пространство, разсъждава В. Мокиенко (Мокиенко 2011: 41–42).

Dr. *Bine te-am găsit!*; Ar. *Gine te-aflăi!*; Ngr. *Καλῶς σὲ βρήκα!*; Blg. *Добре нашел!*

Dr. *Cum îți zice?*; Ar. *Cumu-ți dic (pri numă)?*; Alb. *Kuësh te thonë?*; Ngr. *Πῶς σὲ λένε;* Blg. *Как те викат (казват)?*

Към тях могат да бъдат отнесени и редица шаблонни фрази, характерни за разговорната реч, напр.:

Dr. *Totdeauna;* Ar. *Tutdiună, totună, totna;* Alb. *Giθeñe;* Ngr. *Ὁλοένα;* Blg. *Все едно.*

Dr., ar. *Calul este mare lucru;* Alb. *Ne ka i punë madë;* Ngr. *Τὸ ἄλλογο εἶναι μεγᾶλο πρᾶμμα;* Blg. *Голяма работа!*

Dr. *Caută-ți de treabă!*; Ar. *Mutrea-ți di lucru!*; Alb. *Veštro punëne tendë!*; Ngr. *Κοίταξε τὴ δουλειά σου!*; Blg. *Гледай си работата!*

Група изрази в сбирката отразяват общобалкански митологични представи, вж. само:

Dr. *Me-arucă tusea (foamea);* Ar. *Me-arucă tusea (foamea);* Alb. *E zu kola;* Blg. *Хвана ме (улови ме) кашлица.* (Представата за болестите като свръхестествени сили, които хващат човека).

Dr. *Mă doare la buric;* Ar. *Înă cădú buriclu;* Alb. *Me ra kerthize.* Ngr. *ἔπεσε ὁ ἀφαλός μου;* Blg. *Развил му се пъпът.* (Представата за пъпа като свързан с началото на живота и среда на човешкото тяло, разделяща корема на „горно сърце“ и „долно сърце“).

Dr. *Cu sufletul la gură;* Ar. *Cu súflitlu la gură;* Alb. *Me špirt nde gojë;* Ngr. *Μὲ τὴ ψυχὴ στὸ στόμα;* Blg. *Душата му е в зъбите* (Представата за невидимата телесна душа, разпръснатата в кръвта, очите, бърбреците, черния дроб, сърцето и т.н., която преди смъртта напуска тялото на човека през устата).

Много са устойчивите изрази, ориентирани към различни физически, психически и социални характеристики на личността, детайли от бита и др.

Ar. *Ni ară ni sari;* Alb. *As kryp as sheker;* Ngr. *οὔτε νερό, οὔτε ζῆδι;* Blg. *ни вода, ни киселина`опък, неразбран човек`.*

Dr. *Nu-l taie capul;* Ar. *Nu-l oder nu-ı taie caplu;* Alb. *Nuk i škün koka;* Ngr. *Δεν τοῦ κόφτει τὸ κεφάλι;* Blg. *Не му сече главата.*

Dr. *Îmi bat capul;* Ar. *Înă bat caplu;* Alb. *Rah kriëet;* Ngr. *Χτυπῶ τὸ κεφάλι μου;* Blg. *Бия си главата.*

Dr. *Un măgar și jumătate;* Alb. *është gomâr e g'üstme;* Ngr. *Ἐνας γαῖδαρος καὶ μισός;* Blg. *Магаре и половина.*

Ar. *Nu-ı se-aspare ocül;* Alb. *Nuke i utremë (zittert) süri.* Ngr. *Δὲν σκιάζεται τὸ μάτι του;* Blg. *Не му пука окоото*

Dr. *Nu-l incapă gîndul meu*; Ar. *Nu ń-u ncapă mintea*; Ngr. *Δέν τὸ χωρεῖ ο νοῦς μου*; Blg. *He mi zo pobira umъt*.

Dr. *A vorbi din topor*; Ar. *L'-u dîse cu țurpata*; Alb. *Foї e me sopate*; Blg. *Сече като с топор*.

Ar. *Їní cǎdú pri zvercǎ*. Alb. *Me ra nde kafe*. Ngr. *ἔπεσε στὸ λαιμό μου*; Blg. *До гуша ми доўде*.

Dr. *A vorbi una pentru alta*; Ar. *Zburaște alte – tr – alte*; Ngr. *Λέγει ἄλλ' ἄντ' ἄλλα*; Blg. *Говори едно през друго*.

Dr. *(a vorbi) cu perdea*; Ar. *(om) cu pirdé, (om) fǎrǎ pirdé*. Alb. *(ńeri) me perdé, (ńeri) pa perdé*; Ngr. *Ἐστρίπτωτος*; Blg. *Пердето на очите му се пукнало*.

Dr. *A mîncă bătaie*; Ar. *Mǎcǎ fuște, lemn, școp*; Alb. *Hangren șkop*; Ngr. *Τρώγω ζύλο*; Blg. *Яде боў/дърво*; Tü. *Agaz yemek*.

Dr. *Nicǐ o leacǎ*; Ar. *Niři trǎ ileacǎ (= yatrie)*; Alb. *As per il'atș*; Ngr. *Οὔτε γιά γιατρικό (dial.)*. Blg. *Нито за лек, нито за цар*.

Dr. *Daravere*; Ar. *Dare-loare*; Alb. *E dena e e tara*; Ngr. *Τὸ πάρε-δόσε*; Blg. *Вземане-даване*.

Особено внимание заслужават регистрираните от П. Папахаджи конвенционални образни единици, родени на основата на знак от езика на тялото като многопластов културен код (жестови фразеологизми)⁴. Тяхната важност за изследователя произлиза от факта, че изначално соматичната лексика и системата от жестове на всеки народ проявяват голяма консервативност по отношение на чуждо влияние. На Балканите обаче се наблюдават много паралели, които са свидетелство за сходства във вербалната и невербалната комуникация на общностите, вж. само:

Dr., ar. *Cu cǎcula strîmbǎ*; Alb. *Me șami me ń-ane*; Ngr. *Μὲ τὸ φέσι στραβωμένο*; Blg. *Накривил си шапката*.

Dr. *Ridic cap*. Ar. *Mut cap, scot cap*; Alb. *Skiperija ngriti krüe*; Ngr. *Σηκώνω κεφάλι*; Blg. *Вдигам глава*.

Dr. *Mi-a mîncat urechile*; Ar. *Їń mícǎ urecl'ile*; Ngr. *Μοῦ ἔφαγε ταῦτιά*; Alb. *Me hangri veș(t)*. Blg. *Изяде ми ушните*.

Dr. *A fi cu ochiї în patru*. Ar. *Patru-ї fac ocїї*; Alb. *Katre i bej sũte*; Ngr. *Κάνω τὰ μάτια μου τέσσερα*. Blg. *Гледа с четири очи*.

Dr. *Їți dau din cot*. Ar. *Din cotu oder în cot(u)*. Blg. *Показа му лакътя си*.

Ar. *Aestu lucrul caplu tu tastru*; Alb. *Kejó punë ishte me krüe n-dore (Hand)*; Ngr. *Αὐτὴ ἡ δουλειὰ εἶναι κεφάλι σὲ τρουβᾶ*; Blg. *Турил си главата в торбата*.

Събраният от Папахаджи корпус съдържа богат набор от примери за разширяване на смисъла на една дума под влияние на значенията на съответстващата дума от друг език – вж. само:

⁴ Тяхното изследване е особено актуално днес, когато науката за езика се ориентира към антропологичната парадигма – вж повече у Петрова 2016: 223–234.

Хващам

– ‘хващам’ – ‘стоя добре, прилягам (за дрехи)’: Dr. *Te prind bine hainele*. Ar. *Ѓї prindu straniele*. Ngr. *Σε πανουν καλ τα φορέματα*. Blg. *Обуцата му се хващат*.

– ‘хващам’ – ‘започвам’: Dr. *Prind sa...* Ar. *Acat sa...* Alb. *Ze te...* Ngr. *Πανω va...* Blg. *Хващам, захващам да...*

– ‘хващам ме (кашлица)’ – ‘имам (кашлица)’: Dr. *me-arusc tusea (foamea)*. Ar. *Me-arusc tusea (foamea)*. Alb. *E zu kola*. Blg. *Хвана ме (улови ме) кашлица*.

– ‘хващам се’ – ‘вирея’

Dr. *No-acat*. Alb. *Nuke zihešin*. Ngr. *Δεν πανει*. Blg. *Не се хвана*.

Изваждам

– ‘изваждам (за продан, на снимка и др.)’ – ‘показвам, излагам на показ’: Dr. *Scoate casa la vnzare*. Ar. *Scoate casa s-u vind*. Alb. *Ndzier sepine per te siture*. Ngr. *Βγζω τ σπιτι μου για πουλhμα*. Blg. *Изваждам нещо за продан*; Dr. *Scot fotografie*. Ngr. *Βγζω φωτογραφια*. Blg. *Изваждам на кадpo*.

– ‘изваждам (име, песен и др.)’ – ‘създавам’: Dr. *Scot nime*. Ar. *Scot num*. Ngr. *Βγζω όνομα*. Blg. *Издадиха ми име*; Dr. *A scoate cintec cui va*. Ar. *Scot cintec*. Alb. *Ndzier kenk Hahn*. Ngr. *Βγζω τραδουδι*. Blg. *Изваждам песен*.

– ‘изваждам (душата)’ – ‘измъчвам’: Dr. *Scot suflet*. Alb. *Ndzier spirte oder spirt*. Ngr. *Βγζω την ψυχη*. Blg. *Издадиха ми душата*. Напълвам

– ‘напълвам, изпълвам’ – ‘навършвам (години)’: Dr. *A implinit patruzeci de ani*. Ar. *Umru patruї di anї*. Alb. *Mbuši duzet vjetš*. Blg. *Напълни (навърши) четиресет години*

Идвам

– ‘идвам’ – ‘ставам, готов съм’: Ar. *Vine rinea*. Alb. *Eri*. Ngr. *Ήρθε / εϛτασε τ ψωμι*. Blg. *Тестото възиде*.

Печен

– ‘печен’ – ‘опитен’: Dr. *coace*, Ar. *cos*, Alb. *pjek*, Ngr. *ψηνω*, Bulg. *изпичам*; Dr. *copt*, Ar. *coptu*, Alb. *pjekure*, Ngr. *ψημένος*, Blg. *изпечен*.

Балканската менталност се проявява и в семантика на редица производни думи:

Чут

– ‘чут’ – ‘известен’: Ar. *avit*, Alb. *diguarε*, Ngr. *ζακουστος, ζακουσμένος*, Blg. *прочут*.

Имам

– ‘имам’ – ‘съществувам’⁵: Dr. *Avuie*; Ar. *avuile, aveare*; Ngr. *τ ειχι(v)*; Blg. *имотен*. В семантиката на тези производни думи със значение ‘заможен,

⁵ Тази метафора може да се долови далеч зад пределите на лексикалното равнище и в сферата на граматиката на езиците. Като глобални обединения на смисъла подобни контекстуални структури се простират върху цялото пространство на езика. Те представляват такава семантична категория, около която като ядро се формира сложно

състоятелен, богат⁴ е проявена характерна особеност на балканските езици – отъждествяване на идеята за посесивност с тази за екзистенциалност. Подобни примери осветяват специфичен детайл от балканския светоглед (човек *съществува* истински на този свят, ако *има* дом, стопанство, материални блага, осигурил е подслон и благоденствие на семейството си).

Събраният материал дава основание на П. Папахаджи за изводи, много ценни в полето на изследванията върху балканското езиково пространство. В обобщение на богатия систематизиран материал той заключава, че в албанския, гръцкия и в езика на славянското население на Балканския полуостров могат да се намерят много заимствани румънски конструкции. Особено значимо е албанско-румънското сходство, което се очертава ясно в областта на лексиката и фразеологията на двата езика. Като неудовлетворяващи в балкански контекст са определени обаче изследванията, които изтъкват еднопосочното влияние от език в език като основен фактор за възникване на многобройните балкански езикови паралели. Опитът го отвежда до заключението, че в балканския езиков ареал животът на единиците протича в сложна сплав от взаимовръзки на различни равнища. Така всяка единица има труден за реконструиране път, преминава от език в език и многократно се преобразява, устойчиво вградена в различните езикови системи. Прозорливо се отбелязва, че роля за осъществяването на подобно дълбоко взаимопроникване има силното унифициращо влияние на няколко езика: романо-латинския, старогръцкия и турския (арабския) език, сдобили се с висок престиж в балканския свят⁶. Тяхното „спояващо“ въздействие се отразява върху цялото езиково пространство на Балканския полуостров (Papađagi 1908: 117). В контактните езици се постига стандартизация, устойчив билингвизъм, утвърждаване на редица сходства, и особено важно – влияние на водещия език върху концептуализацията на обекти от реалния и въображаемия свят, т.е. формирането и езиковото изразяване на понятията (Шапошников 2018: 104).

Изводите на П. Папахаджи звучат актуално и в духа на нашето време. Още в далечната 1908 г., макар и индиректно, „Parallele Ausdrücke und Redensarten im Rumänischen, Albanesischen, Neugriechischen und Bulgarischen“ насочва мисълта към редица дискуссионни в съвременната балканска наука въпроси. Например бележките в предговора и цялото съдържание на изданието привличат вниманието към високата степен на ангажираност на лексикалния

функционално-семантично поле от взаимно допълващи се средства на различни равнища (вж. Petrova, Мърков 2012: 1081–1089).

⁶ Днес основателно сред културно най-влиятелните езици в региона някои учени поставят и старобългарския устен (VII–IX в.) и писмен език (IX–X в.) (Шапошников 2018: 105, 125).

фонд на езиците в процесите на образуване на БЕС⁷. В редица задълбочени съвременни изследвания се подчертава, че критерий за наличието на езиков съюз трябва да бъде формирането на цял комплекс от общи признаци на контактуващите езици на много равнища (включително и на лексикалното) (вж. Десницкая 1988; Schaller 1975: 123; Hinrichs 1999: 429–461 и др.). В продължение на тази мисъл на различни научни форуми се обсъжда идеята за необходимостта от преосмисляне на общата теория на езиковия съюз (като конвергентна група езици) и ясно формулиране на ролята на всяко езиково равнище за системата на БЕС (Соболев 2008: 447). Наложилите се нови изследователски ракурси разкриват равнището на основните номинативни единици (лексеми, фразеологизми) в различна светлина, придават им стойност на добре организирана таксономична и операционална система, отразяваща специфични за общността етнолингвистични и културносемиотични особености. Например постиженията на когнитивната семантика позволяват естественният човешки език да се осмисля като част от общото познание за света. Оценени от този аспект, граматиката и лексиката не изглеждат като отделни и независими езикови модули, а като фрагмент от единна когнитивна реалност. Тяхното функциониране се осъществява по универсални механизми на мисловна дейност в единния модел на дадения език (вж. Апресян 2005: 3–4; Evans, Green 2006: 153–466; Цивьян 2000; Асенова 2002: 43–61 и др.)⁸. Затова анализът на всяко езиково явление, включително и лексиката и фразеологията, трябва да се осъществява в рамките на комплексно изследване на концептуалния модел на света, отразен в езиковите структури. В когнитивен и етнолингвистичен аспект всички значения в езика участват в структурирането на свързани помежду си концепти, организирани в ментални пространства и когнитивни модели. Лексикалното равнище е отворена и динамична система, подвластна на действието на много външни и вътрешни фактори и в същото време – самоорганизираща и саморегулираща се цялост. Фразеологията, в частност, с основание се определя като система от единици със сложна дискурсивно-когнитивна синергетика, силно зависима от свързаните с нея социокултурни стереотипи и конотации (Алефиренко 2008: 2–3). Огромният корпус от общобалканска⁹ лексика и фразеология е силен маркер за спецификата на ареално-контактната зона, той говори за изключително дълбока духовна симбиоза между народите и наличие на единен балкански модел на света (Цивьян 2000 и др.). Номинативните езикови сред-

⁷ Тази идея е подета от Н. Трубецкой в първия опит за дефиниране на ареалното обединение от езици като *езиков съюз*. Подчертава се значимостта на големия брой общобалкански културни думи в езиците от БЕС (Трубецкой 1923/1990: 152–160).

⁸ Срв. напр. размислите на Т. Цивьян върху преизказността в балканските езици, която заедно с много единици на лексикалното равнище вербализира културната опозиция ВЪТРЕШНО-ВЪНШНО (Цивьян 2000). В потвърждение на тази идея и е тройният определителен член в някои южнославянски диалекти, който участва в концептуализацията на пространството в картината на света.

⁹ Така е прието да се определят номинативните средства, които се оказват разпространени във всичките 4 езика, определени като членове на БЕС, или в поне 3 от тях.

ства не само отразяват реалността, но и участват в нейното интерпретиране, с което създават във всеки текст особена балканска реалност, присъстваща като инвариант в семантичното пространство на езиците от БЕС.

БИБЛИОГРАФИЯ

Алефиренко 2008: Н.Ф. Алефиренко. Фразеология в свете современных лингвистических парадигм. Москва: ЭЛПИС, 2008. // **Alefrenko 2008:** N.F. Alefirenko. Frazeologiya v svete sovremennh lingvisticheskikh paradigim. Moskva: LPIS, 2008.

Апресян 2005: Апресян, Ю.Д. О Московской семантической школе. Вопросы языкознания, 2005, № 1, 3–31. // **Apresyan 2005:** Apresyan, Yu.D. O Moskovskoy semanticheskoy shkole. Voprosy yazkoznania, 2005, № 1, 3–31

Асенова 2002. Асенова, П. Балканско езикознание. Велико Търново: Издателство „Фабер“, 2002. // **Asenova 2002.** Asenova, P. Balkansko ezikoznanie. Veliko Tarnovo: Izdatelstvo „Faber“, 2002.

Вайганд 2008: Вайганд, Г. Етнография на Македония. София: Етнодиалог, 2008. // **Weigand 2008:** Weigand, G. Etnografia na Makedonia. Sofia: Etnodialog, 2008.

Десницкая 1988: Десницкая А. В. Типы лексических взаимосвязей и вопросы балканского языкового союза // Славянское языкознание. X Международный съезд славистов. София, сент. 1988. Доклады советской делегации. М.: Наука, с. 131–151. // **Desnitskaya 1988:** Desnitskaya A. V. Tipy leksicheskikh vzaimosvyazey i voprosy balkanskogo yazkovogo soyuza. - In: Slavyanskoe yazkoznanie. H Mezhdunarodny saezd slavistov. Sofiya, sent. 1988. Doklady sovetckoy delegatsii. M.: Nauka, s. 131–151.

Мокиенко 2011: Мокиенко, В. Калькирование в славянской фразеологии. – В: *Изследвания в чест на Сийка Спасова-Михайлова*. София: Издателство на БАН, с. 37–57. // **Mokienko 2011:** Mokienko, V. Kal'kirovanie v slavyanskoy frazeologii. – In: *Izsledvaniya v chest na Siyka Spasova-Mihaylova*. Sofia: Izdatelstvo na BAN, pp. 37–57.

Николова 2006: Николова, Н. Билингвизмът в българските земи през XV–XIX в. Шумен, 2006. // **Nikolova 2006:** Nikolova, N. Bilingvizmat v balgarskite zemi prez XV–XIX v. Shumen, 2006.

Јашар-Настева 1962/1963: О. Јашар-Настева. Македонските калки од турскиот јазик. Сп. Македонски јазик, Скопје, XIII–XIV, № 1–2, 1962/1963. // **Jashar-Nasteva 1962/1963:** O. Jashar-Nasteva. Makedonskite kalki od turskiot jazik. Sp. Makedonski jazik, Skorje, XIII–XIV, № 1–2, 1962/1963.

Петрова 2016: Петрова, А. Балканската жестова фразеология и въпросът за универсалното vs. етноспецифичното. – В: Балканското езикознание днес. Сборник в чест на 75-годишния юбилей на проф. д.ф.н. Петя Асенова. Състав. Е. Търпоманова и др. София: УИ „Св. Климент Охридски“, 2016, с. 223–234. // **Petrova 2016:** Petrova, A. Balkanskata zhestova frazeologiya i voprosat za universalното vs. etnospetsifichното. – In: *Balkanskoto ezikoznanie dnes. Sbornik v chest na 75-godishniya yubiley na prof. d.f.n. Petya Asenova. Sastav. E. Tarpomanova i dr.* Sofia: UI „Sv. Kliment Ohridski“, 2016, s. 223–234.

Семчинский 1976: Семчинский, С. В. Межязыковая изосемия в языках и диалектах карпатского ареала. / *Общекарпатский диалектологический атлас*. Москва, 1976, 36–42. // **Semchinskiy 1976:** Semchinskiy, S. V. Mezhyazkovaya izosemia v yazkah i dialektah karpatskogo areala. / *Obshtekarpatskiy dialektologicheskiy atlas*. Moskva, 1976, 36–42.

Соболев 2008: Соболев, А. О некоторых проблемах и задачах современной балканистики. *Жунослоненски филолог* LXIV 2008, 441–448 <https://www.academia.edu/O_некоторых_проблемах_и_задачах_современной_балканистики_On_problems_and_objectives_of_contemporary_Balkan_studies> [5.01.2023] // **Sobolev 2008:** Sobolev, A. O nekotoryh problemah i zadachah sovremennoy balkanistiki. *Juzhnoslovenski filolog* LXIV 2008, 441–448.

Трубецкой 1923/1990: Трубецкой, Н. Вавилонская башня е смешение языков // *Известия РАН, Серия литературы и языка*, 1990, т. 49, № 2, 152–160. // **Trubetskoy 1923/1990:** Trubetskoy, N. Vavilonskaya bashnya e smeshenie yazkov // *Izvestia RAN, Seriya literatur i yazka*, 1990, t. 49, № 2, 152–160.

Цивьян 2000: Цивьян, Т. Модель мира и ее лингвистические основы. Москва: URSS, 2000. // **Tsivyuan 2000:** Tsivyuan, T. Modely mira i ee lingvisticheskie osnovy. Moskva: URSS, 2000.

Birnbaum 1965: Birnbaum, H. Balkanslavisch und Sudslavisch. Zur Reichweite der Balkanismen im sudslavischen Sprachraum. In: *Zeitschrift fur Balkanologie* 3. 12–63.

Evans, Green 2006: Evans, V., Green, M. *Cognitive Linguistics. An Introduction*. Edinburgh University Press. 2006.

Hinrichs 1999: Hinrichs, U.: Die sogenannten ‘Balkanismen’ als Problem der Südosteuropa-Linguistik und der allgemeinen Sprachwissenschaft – In: Hinrichs, U. (Hg.) *Handbuch der Südosteuropa-Linguistik*. Wiesbaden: Harrassowitz, 1999. S. 429–461.

Kopitar 1945: Kopitar, J. Albanische, walachische und bulgarische Sprache. In: *Jerneja Kopitarja Spisov. II. Del, 2. knjiga*. Ljubljana. 227–272. От Голубович

Papahagi 1908: Papahagi, P. Parallele Ausdrücke und Redensarten im Rumänischen, Albanesischen, Neugriechischen und Bulgarischen. Leipzig: Johann Ambrosius Barth, 1908.

Petrova, Markou 2012: Petrova, A., Markou, Ch. Η γνωστική ουσία της υπαρκτικότητας και η γλωσσική έκφρασή της στην ελληνική και στη βουλγαρική («ΕΙΜΑΙ» και «ΕΧΩ»). – In: *Selected papers of 10th International Conference of Greek Linguistics*. Ed. by Z. Gavriilidou, A. Efthymiou, E. Thomadaki, P. Kambakis-Vougiouklis. Komotini: Democritus University of Thrace. 2012, σ. 1081–1089.

Sandfeld 1912: Sandfeld, K. Notes sur les calques linguistiques. / *Festschrift für Wilhelm Thomsen*. Leipzig, p. 166–173.

Sandfeld 1930: Sandfeld, K. *Linguistique balkanique. Problemes et resultats*. Paris, 1930.

Schaller 1975: Schaller, H. W. *Die Balkansprachen. Eine Einführung in die Balkanphilologie*. Heidelberg, 1975.